

СЕЛЕНИЋ У ТРИ ЧИНА

Владан Бајчета, *Књижевност с њредумишљајем: стваралачка биографија Слободана Селенића*, Академска књига, Нови Сад 2023

Монографска студија Владана Бајчете *Књижевност с њредумишљајем: стваралачка биографија Слободана Селенића* објављена је пред крај године у којој је обележено 90 година од рођења Слободана Селенића, као и три деценије од првог издања романа *Убиство с њредумишљајем*. Чини се да су програми посвећени личности и делу Слободана Селенића (1933–1995), одржани током 2023. године,¹ послужили као прологемене за до сад најобимније дело чији је предмет један од кључних књижевних стваралаца друге половине 20. века. У односу на монографију чији је наслов *Борислав Михајловић Михиз: критичар и писац* (2021), као и ону посвећену опусу Владана Деснице, *Non omnis moriar* (2022), *Књижевност с њредумишљајем* означава резултат умногоне другачијег методолошко-истраживачког подухвата Владана Бајчете. Ово констатујемо имајући у виду чињеницу да се комплексност личности и дела Слободана Селенића развијала на простору између критичког, теоријског, антологичарског и педагошког рада, на пољу драме, романијерских и драмских списатељских творења, те, напослетку, политичког ангажмана. Композиционо устројство ове књиге сугерише да се њен аутор промишљено суочио са Селенићевим животом и опусом, начинивши тако студију која, подељена на три сегмента, оставља утисак кохерентне целине.

Први и обимом најмањи сегмент, „Живот”, контекстуализује живот и опус Слободана Селенића између два трауматична искуства. Ужаси априлског бомбардовања Београда 1941. године оставили су на осмогодишњег Селенића снажан утисак, док ће политичка превирања поткрај осамдесетих и потоњи рат за југословенско наслеђе учинити да етаблирани стваралац *џоново* сведочи о тектонском краху политичких, али и моралних фундамената. Колико за излагање бројних, досад непознатих фотографија и богате архивске грађе, Владану Бајчети је прво поглавље послужило и као покушај да се унутар биографије пронађе упоришна тачка за испитивање каснијих пишчевих поетичких начела. Од изузетног значаја је то што прича о Селенићу започиње причом о страдању његовог оца, Саве, кога је син последњи пут видео као осмогодишњак. Остатак живота Селенић ће провести без очинске фигуре, у настојањима да, из различитих верзија неколицине сведока, покуша да допре до разлога

¹ Други панел Регионалне књижевне конференције *Book talk*, посвећен Слободану Селенићу, одржан је 29. 9. 2023. у Галерији Матице српске. Годишњица пишевог рођења обележена је 25. 10. 2023. и у програмском делу Београдског сајма, у сали „Васко Попа”, да би, мотивисан истим поводом, уследио и програм посвећен Селенићу у Матици српској 27. 10. 2023.

очевог убиства. Бајчета заокружује овај ток Селенићевог живота заснован на пищевим записима и писмима сведока, исправно закључивши да је матична ћелија његових романа утемељена на архетипу духовног или физичког трагања сина за оцем. Исправно је разумевати пишчеву поетику и „као одговор стваралачког духа на индивидуалну трауму уроњену у колективну патњу општијих размјера, која је природно тражила и пронашла решење у некој врсти уметничке катарзе” (17). Друга нит која плете прво поглавље осветљава Селенићеве стваралачке почетке и пружа читаоцу летимичан преглед околности које су обележиле стварање и публиковање пищевих романа, драма и драматизација. Посредством пищевих писама пријатељима и захваљујући Бајчетиним упутним коментарима, читалац с лакоћом прати развојни пут аутора. Можда би, више него за било ког другог уметничког ствараоца, управо за писце важило да иза сваког литерарног остварења стоје личност и његова епоха. Суочен са Селенићем од момента када постаје млади новинар *Борбе*, преко формираног списатељско-критичарског зеница, закључно са принудним исклизуњем у интелектуално-политички ангажман у турбулентним временима, читалац успева да прати како пишчев кредо, тако и методологију његовог биографа.

У првом реду, јасна је Селенићева истинска вера у властиту поетику и слику света која подразумева посезање за корективном функцијом критике и константу промишљања друштвеноисторијских прилика. То је видљиво, поред осталог, и на темељу Селенићевог писма спортском коментатору Бори Поповићу унеколико хумором прожетог. Не доводећи у сумњу његово познавање спорта, Селенић свога пријатеља добронамерно и конструктивно моли да мање говори током преноса тениског меча како слушаоцима који „изнервирани гасе тон” не би „упропастио још један Вимблдон” (69). Да експлицитно нема ништа против добронамерне критике која остаје у домену естетско-квалитативних разматрања, насупрот којих вребају увредљиви судови што им роман бива тек декоративни повод, јасно је из Селенићевог писма Вуку Крњевићу у вези са увредама Божана Копривице, поводом вредновања романа *Пријатељи*. Такође архивско, Селенићево писмо Михизу упечатљиво показује пишчеву дубоку замишљеност над културолошким феноменима који теку дубинама колективног несвесног и тиме битно одређују поједине аспекте социјалних превирања унутар заједнице. Као биограф и приређивач који претендује на целовитост, Бајчета настоји да сагледа и објасни на које начине се код Селенића, као дубоко луцидног ствараоца, реализовао *ангажман* као једна од кључних речи његове поетике. Допуштајући писцу и чињеницама да говоре, тумач-биограф на ваљан начин осветљава стазу дуж које је, са доласком све турбулентнијих и агресивнијих времена, Селенићев ангажман све више напуштао драмску и романескну форму. Врхунац тога процеса било је то да се последњих (испоставиће

се и пищевих и југословенских) година Селенић морао и лично, главом и писмом, друштвено-политички (односно, више друштвено) сасвим ангажовати.

Сходно реченом, један од есенцијалних квалитета књиге *Књижевност с ђредумицљајем* у томе је што је међу њеним корицама, на основу пажљиво предочених литерарних и ванлитерарних факата, видљиво укрштање једне репрезентативне биографије са поетички дубоко аутентичном библиографијом. Владан Бајчета свога читаоца води попут кустоса кроз историјски музеј, објашњавајући детаље тог животописа, а када треба, препушта читаоцу да и сâм промисли документ и из њега закључује, док га не поведе да крену даље кроз био(библио)графију.

Целина „Контекст”, друга по реду, подељена је на неколико мањих сегмената, унутар којих тумач прегледно појединачно анализира свако дело из корпуса романа, драма и позоришних критика Слободана Селенића. Аутор монографије *Књижевност с ђредумицљајем* осврнуо се минуциозно и на пищев теоријско-антологичарски однос према драмској књижевности, као и на књигу политичке есејистике *Искорак у сиварност*. Уверљиво остварена, намера Владана Бајчете била је да писца *Убисџво с ђредумицљајем* контекстуализује унутар корпуса светске књижевности. Како је и сугерисано једним од поднаслова, Селенић бива смештен у простор „између Достојевског и Кундере, Хакслија и Орвела, Сартра и Камџа, Пекића и Киша”. Кроз различите поетичко-вредносне и аналитичке повезнице Бајчета показује да је место Селенићевог опуса збиља међу тим великим оријентирима светске књижевности. Прецизна је и полазишна теза коју ће аутор на наредним странама уверљиво одбранити – да је Селенићеву поетику могуће сагледати кроз призму жеље „да се пронађе адекватна умјетничка форма историјском прекрету у животу друштвене заједнице, дезоријентисане кризом инертне друштвене конфронтираности, са којом се, умјесто обећане утопије општег социјалног прогреса, кошмарно сусрела” (155). Поред поетичке контекстуализације, две темељне теме на којима је засновано друго поглавље јесу и селективно испитивање домаће и стране рецепције, односно преглед специфичних карактеристика дела понаособ, те разматрање сличности и разлика међу њима.

Једна од дубоко утемељених и наратолошки најпровокативнијих теза коју предочава ова монографија јесте она по којој се Слободан Селенић, из романа у роман, од монолошке наративне перспективе кретао ка све вишем степену полифоније, како би је у потпуности реализовао у роману *Убисџво с ђредумицљајем*. Бајчета тачно наглашава да није реч само о наратолошком усложњавању већ и о пищевом квалитативном расту током романсијерског деловања које је достигло врхунац последњим романом. Управо на страницама које анализирају *Убисџво с ђредумицљајем* Бајчета се кристалише као тумач високог креативног

распона. Његово запажање да је роман који ће две године касније поста-ти филм могуће сагледати у светлу законитости античких трагедија не само да је данас достојно елаборирања у засебном научном раду већ фактички потврђује да је Селенић – мање или више свесно – драматург чак и када ствара прозно дело. Бајчета се не оглушује сасвим ни о чињеницу да је година Селенићеве смрти и појаве филма *Убиство с предумишљајем* (1995) Горчина Стојановића била и година у којој се појавила оптужба Деане Лесковар на рачун Селенићевог, наводног, плагирања сегмената њене драме *Слике жалосних доживљаја* (1980). С обзиром на то, свеобухватности ради, мислимо да иначе исцрпну библиографију на крају ове стваралачке биографије вреди допунити текстом Тијане Тропин у коме се ауторка подробно позабавила и овом темом.²

Ото Лудвиг је негде рекао да „тако велика животиња као што је роман, мора имати кичму”. На фону те метафоре, Бајчета скенира кичму Селенићевих романа из угла посвећене заинтересованости за историјске процесе. Анализирајући начине пишчевог разумевања историјске истине и односа према њој, аутор монографске студије теоријски поткрепљено назначавача и важна места иновативности Селенићевог стваралачког поступка. Пред крај овог сегмента читалац стиче јасну слику о томе да политичко биће Слободана Селенића никада није било успавано, већ је, напротив, деловало у симбиози са уметничким надахнућем. Већ успостављеном методологијом која детектује пишчеве кључне поетичке опсесије, Бајчета је наставио да корача и кроз теоријски, али и практични део драматуршког сегмента Селенићевог опуса. Насупрот највећем интересовању које наука и читаоци имају, везаном углавном за Селенићеве романе, Бајчета је предочио аутопоетички значај Селенићеве теоријске књиге *Анђасман у драмској форми*.

Сегмент који се односи на разматрање три Селенићеве драме открива Владана Бајчету као проучаваоца који се сналази у позоришној рецепцији, али и као самосвојног тумача који аналитички приступа тексту драме. На тако постављеном темељу, читалац бива суочен са доношењем вредносних судова о Селенићевим позоришним комадима. Три Селенићеве драме Бајчета квалитативно оцењује и смешта их најпре у контекст пишчеве критичко-поетичке мисли, а потом разматра њихов значај кроз призму српске драме друге половине 20. века. Према Бајчетином мишљењу, *Косанчићев венац 7* – драма која је имала успеха код публике – јесте најмање успела Селенићева драма. Међутим, реч је и о драми у којој језичке могућности јунака и функција фразеологије представљају „најквалитетнију супстанцу Селенићеве комедије” (275). Када

² Тијана Тропин, „Скривени цитати код Слободана Селенића”, *Упоредна исцртавања. 4. Српска књижевност између традиционалне и модерне – ком-паративни аспекти*, Институт за књижевност и уметност, Београд 2007, стр. 409–427.

говори о најуспелијој Селенићевој драми, *Ружење народа у два дела*, Бајчета аналитички предано показује све њене особености, скренувши опет пажњу на квалитативну предност која се огледа у Селенићевој игри језиком јунака. У овом сегменту читалац лако може да уочи драмско обликовање Селенићевог схватања историје као механизма заснованог на бескрајном понављању идентичних процеса пред чијим је последицама појединац скоро потпуно немоћан. Дриму *Кнез Павле* Бајчета дефинише као документарну драму која, премда није имала нарочитог успеха код критике, јасно говори о начину на који је Селенић, увек заинтересован за историјске процесе, трансформисао документарну грађу у текст драме. Пажљиви читалац може лако претпоставити да се, једнако темељно, истражујући документа, Селенић припремао и за писање романа. Испоставиће се да је квалитативни раст који је показан из романа у роман на својеврстан начин присутан и када је реч о драмама. Селенићев биограф, приређивач и тумач оцениће пишчеву позоришну критику као строгу по методи и по аксиолошким параметрима, док ће читаоцима имплицитно сугерисати да *Искорак у сиварносћ* схвате као опомињујуће сведочанство о трусним балканским приликама.

Трећи и обимом најкрупнији сегмент доноси, највећим делом, необјављене прилоге из пишчеве заоставштине. Поред Селенићеве белетристике, скенираних личних и бирократских докумената, као и писама његових савременика, посебна драгоценост су два листа мањег формата на којима је Меша Селимовић бележио своје утиске о роману *Писмо/глава*. Уз све претходно речено, сигурни смо да ће ови прилози, заједно с богатом архивском грађом употребљеном у претходним сегментима, бити подстицајни за будућа проучавања овог аспекта српске књижевности, што ће свакако допринети укупној релевантности ове монографске студије.

До наших дана Слободан Селенић је био закономмерно и читан и скрајнут, и актуелан и заборављен, али и неспорно национално важна уметничка фигура. Слутимо да чак и такво стање ствари има неке везе са његовом поетиком, у чијем је средишту – како би то Кундера рекао – тајанствена мисао о вечном враћању којом је *Ниче збунио већину филозофа*. Усудићемо се рећи да се српска књижевност – науком и читалачком навиком – овом важном пионирском студијом опусу Слободана Селенића вратила, како би то рекла једна његова јунакиња, *на увек*. Будући да је ово трећа књига која, након стваралачких биографија Иве Андрића (2012) и Милоша Црњанског (2021), бива објављена под окриљем Академске књиге у едицији „Велике биографије”, преостаје само да кажемо – *Ecce Selenić*.

Мрп Милан Б. РАДОИЧИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Докторске студије
milanradoicic2816@gmail.com